

Т. В. Родіонова

*к. ю. н., доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу
та криміналістики Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

МІСЦЕ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Динамічний розвиток суспільних відносин та юриспруденції змінює традиційні уявлення про ознаки складу злочину, надає їм нового наповнення, актуалізує розгляд деяких з них. Яскравим прикладом може бути зміна розуміння предмета злочину, під яким останнім часом виправдано розуміються не лише предмети матеріального світу, а й інформація, енергія тощо.

Подібним чином ситуація складається з іншою ознакою складу злочину – місцем вчинення злочину. Конкретно-історичні умови існування й розвитку суспільства вимагають поглиблених досліджень і, можливо, переосмислення цього поняття, враховуючи як зростання актуальності вже існуючих (наприклад, «поле бою», «район бойових дій»), так і появу нових термінів для позначення тери-

торії вчинення правопорушень («тимчасово окупована територія», «територія проведення Операції об'єднаних сил» тощо).

У зв'язку з подіями останніх років, починаючи з 20 лютого 2014 р., агресії Російської Федерації та анексії владою цієї держави частини території України, виникли нові проблеми встановлення місця вчинення злочину.

Збройна агресія вважається міжнародним злочином проти миру і безпеки людства. Так, анексія Криму є порушенням, зокрема, таких міжнародних договорів, як: Гельсінський заключний акт 1975 р. про непорушність кордонів у Європі; Будапештський меморандум 1994 р. про гарантії безпеки Україні; Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Росією 1997 р.; Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 р. [1]. Необхідно зауважити, що в подальшому ООН визнала Російську Федерацію країною-окупантом [2]. 15 листопада 2016 р. на засіданні Третього комітету Генеральної асамблеї ООН була підтримана ініційована Україною резолюція про порушення прав людини в Криму російською окупаційною владою [3].

Ворожі дії з боку РФ (агресія, окупація, анексія) породили цілий комплекс проблем, і серед них – безліч кримінально-правових проблем, тісно пов'язаних з поняттям «місце вчинення злочину». Ці проблеми у нашому розумінні є новоствореними і стосуються вони, зокрема, таких питань.

Криміналізовані нові суспільно небезпечні діяння. Наприклад, Кримінальний Кодекс України (далі КК) доповнено такими статтями, як: фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110² КК України); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114¹ КК України); порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї (ст. 332¹ КК України). Необхідно згадати і пов'язану з останнім зло-

чином проблему незаконного перетинання росіянами державного кордону (так звані «гумконвої»).

Внесено низку змін і доповнень до інших статей КК України. Так, ст. 402 «Непокоря» КК України доповнена приміткою, де визначено, що слід розуміти під поняттям «бойова обстановка». Зазнала істотних редакційних змін ст. 447 «Найманство» КК України, зокрема, у примітці роз'яснюється, що слід розуміти під поняттям «найманець» у цій статті.

З'явилися як нові кримінально-правові поняття, що містяться у КК України (наприклад, «тимчасово окупована територія»), так і пов'язані з ними інші правові поняття (зокрема, «територія проведення антитерористичної операції»). Слід враховувати, що на тимчасово окуповану територію поширюється дія українського законодавства, зокрема кримінального і кримінально-процесуального. Однак наразі ситуація ускладнена тим, що на непідконтрольній українській владі території відсутня можливість виконання оперативно-розшукових заходів, проведення слідчих дій (ч. 3 ст. 114 КПК; Перехідні положення КПК – ст. 20-1).

«Гібридна війна» зумовлює перегляд кримінально-правової кваліфікації діянь, що вчиняються на певній території. Наприклад, окремі регіони Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) – це «тимчасово окупована територія» чи «територія проведення антитерористичної операції»?

Чи варто оцінювати як контрабанду (ст. 201 КК України) переміщення відповідних предметів через лінію розмежування на тимчасово окуповану територію або з неї на контрольовану Україною територію?

Зауважимо, що існує нагальна необхідність правильної юридичної оцінки поведінки тих осіб, які вчиняють передбачені КК України діяння на окупованій території, лінії розмежування. Зокрема, у тих випадках, коли політики, журналісти, інші особи називають «контрабандою» переміщення певних предметів з окупованої території на контрольовану Україною територію чи навпаки, вони неправильно оцінюють юридичний статус відповідних місць. Про

це уже йшлося у публікаціях вітчизняних науковців. Так, А. А. Музика в одній із праць вірно підмітив: «чи не щодня надходять повідомлення про те, що з підконтрольної українській владі території певні суб'єкти залізничним і автомобільним транспортом постачають російсько-терористичним військам різноманітні матеріали, обладнання, продукти. Аналогічні дії вчиняються і з окупованої території. Все це називають «контрабандою». Але ж така кваліфікація є некоректною, оскільки державний (і відповідно – митний) кордон України ніким не перетинається. Тобто війна породила кримінально-правову проблему (суспільна небезпека таких дій – безспірна), яка наразі не врегульована [4, с. 144].

Слід також підкреслити, що існує суперечлива судова практика кваліфікації дій тих осіб, які перебувають на службі у силових структурах квазідержавних утворень [5].

У зв'язку з набранням чинності низкою законодавчих актів, присвячених регулюванню відповідних питань, пов'язаних із агресією РФ, виникає потреба наукового осмислення нових понять, запроваджених цими нормативними актами. Крім цього, існує необхідність узгодження цих понять з положеннями прийнятого раніше законодавства, а також із усталеними теоретичними підходами щодо оцінки місця вчинення злочину в науці кримінального права.

Задля здійснення правильної юридичної оцінки діянь, що вчиняються на відповідних територіях, ми повинні вірно тлумачити поняття, що останнім часом запроваджені у законодавство України.

Згідно з ч. 1 ст. 1 «Правовий статус тимчасово окупованої території України» Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р., тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України [6].

Оскільки тимчасово окупована територія є невід'ємною частиною території України, то перевезення відповідних предметів з підконтрольної Україні території на тимчасово окуповану територію не може визнаватися контрабандою. Річ у тім, що обов'язковою

ознакою об'єктивної сторони контрабанди є певне місце – митний кордон, який збігається з державним кордоном [7, с. 101]. Під час же перевезення відповідних предметів на тимчасово окуповану територію державний кордон не перетинається, оскільки окупована територія є невід'ємною частиною території України.

Водночас необхідно визнавати контрабандою ввезення на тимчасово окуповану територію України з території Російської Федерації предметів, про які йдеться у ст. 201 КК України: культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Однією з новостворених проблем, пов'язаних з місцем вчинення злочину, необхідно визнати складнощі кваліфікації такого діяння, як порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Слід мати на увазі, що ознаки злочину, передбаченого ст. 332¹ КК України, будуть наявними у разі проникнення на окуповану територію з боку Російської Федерації. Це стосується і так званих «гуманітарних конвоїв», оскільки проникнення їх на тимчасово окуповану територію здійснюється іноземцями (громадянами РФ), які не мають спеціального дозволу на в'їзд до цієї території. Крім цього, такий в'їзд здійснюється через неконтрольовані українською владою пункти пропуску, що також належить до ознак порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. На думку В. І. Антипова, проблема полягає не тільки і не стільки в недоліках роботи судів, скільки в недоліках конструкції диспозиції норми, передбаченої ч. 1 ст. 332¹ КК України, де мета діяння визначена вкрай неконкретизовано.

На наш погляд шкода, на яку вказано у диспозиції ч. 1 ст. 332¹ КК, знаходиться в межах суспільних відносин, що охороняються даною нормою. Для уникнення помилок в кваліфікації відповідних діянь доцільно викласти диспозицію ч. 1 ст. 332¹ КК в такій редакції: «В'їзд на тимчасово окуповану територію України чи виїзд з неї в

порушення встановленого порядку, якщо такі дії вчинені з метою протидії відновленню в межах тимчасово окупованої території конституційного ладу України» [8].

Можна у цілому погодитися з позицією В. І. Антипова, що таке формулювання мети вчинення злочину дозволить більш зважено реагувати на випадки в'їзду на тимчасово окуповані території парламентарів деяких європейських країн, якщо вони хоча і порушують встановлений порядок, але мають за мету розібратися зі станом дотримання на таких територіях прав людини, особисто ознайомитися з настроями населення тощо.

Література:

1. Анексія Криму Росією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Анексія_Криму_Росією_\(2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Анексія_Криму_Росією_(2014)). – Назва з екрана.
2. ООН признала Россию страной-оккупантом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/news/crimea/oon-priznala-rossiyu-stranoy-okkupantom-polnyy-tekst-rezolyucii-159354.html>. – Назва з екрана.
3. Росія – офіційно окупант. Генасамблея ООН підтримала резолюцію по Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/world/geopolitics/rosija-ofitsijno-okupant-genasambleja-oon-pidtrimala-rezoljutsiju-po-krimu-336726.html>. – Назва з екрана.
4. Музика А. А. Конституція України, кримінальний закон і російська агресія / А. А. Музика // Кримінальна юстиція України: виклики та перспективи в світлі конституційної реформи: Збірка тез першого Львівського форуму з кримінальної юстиції (Львів, 18 – 19 вересня 2015 р.). – К.: ВАІТЕ, 2015. – С. 140–147.
5. Книженко О. О. Актуальні питання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які перебувають на службі в силових структурах так званої Донецької народної республіки / О. О. Книженко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ivpz.org/images/pdf/sudgennya_knigenko.pdf. – Назва з екрана.
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України від 15 квітня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>. – Назва з екрана.
7. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід: монографія / Музика А. А., Савченко А. В., Процюк О. В. та ін. – Київ: ПАЛІВОДА А. В., 2011. – 276 с.
8. Антипов В. І. Щодо вдосконалення норм про відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї / В. І. Антипов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ivpz.org/images/pdf/sudgennya_antipova.pdf. – Назва з екрана.